

ÚČINKY EUROPEIZACE NA POSTAVENÍ OBĚTI A POŠKOZENÉHO V TRESTNÍM ŘÍZENÍ I MIMO NĚJ

TOMÁŠ GRÍVNA

I. ÚVODEM

Předmětem tohoto pojednání není komplexní zmapování problematiky ochrany práv a zájmů oběti trestných činů,¹ ale vliv mezinárodních smluv a jiných nástrojů na národní legislativu v této oblasti. Nejprve si alespoň ve stručnosti přiblížíme pojem oběti, následně si připomeneme aktivity na mezinárodním poli v obecném přehledu a pak se již budeme věnovat tomu, jak ovlivňují instrumenty Rady Evropy a Evropských společenství, resp. Evropské unie postavení oběti v trestním řízení i mimo něj.

Pojem oběti není vždy pojmem totožným s označením osoby, která byla poškozena trestným činem a které normy trestního práva procesního přiznávají postavení strany trestního řízení. Záleží na právních řádech jednotlivých zemí jak vymezují (nebo pojmají) oběť trestného činu a jak osobu poškozenou trestným činem. V prostředí českého právního řádu je **poškozeným** ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (§ 43 odst. 1 tr. řádu). Poškozeným může být osoba fyzická i právnická. Termín „oběť“ zavedl zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětím trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoPP“). Podle tohoto zákona se obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. V mezinárodních dokumentech je tomu různě. Pojem oběti nebývá explicitně vymezen, pokud jde o povinnost k odškodňování obětí. Zde se pojem oběti v podstatě kryje s vymezením osob oprávněných požadovat odškodnění. Naopak, v dokumentech, jež upravují obecněji postavení obětí v trestním řízení, lze sledovat tendenci k jejich vymezení (např. čl. 1 písm. a) Rámcového rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení). Takové pojetí oběti je bezesporu širší

¹ K problematice oběti trestného činu lze odkázat na příslušnou kapitolu v učebnici Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 1. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 128n. (autor kapitoly: Jan Musil).

než shora uvedený pojem podle § 2 ZoPP a v zásadě se kryje s pojmem poškozeného, který je v českém trestním řádu vymezen poměrně široce.²

Oběti trestného činu je věnována pozornost v mezinárodním měřítku od padesátých letech 20. století.³ První mezinárodní dokumenty, které se zabývaly oběťmi trestných činů, vznikají později, v letech sedmdesátých.⁴ V české právní a kriminologické literatuře se dostává oběť do centra pozornosti s určitým zpožděním,⁵ zevrubnější pojednání nacházíme až v devadesátých letech minulého století, od té doby se problematika obětí těší stálému zájmu.⁶ V současnosti působí i několik nevládních neziskových organizací, jejichž předmětem činnosti je poskytování pomoci obětem trestných činů.⁷ Tyto organizace svým trvalým úsilím vyvíjejí tlak na změnu současné legislativy a přispívají ke zlepšování postavení obětí v trestním řízení i mimo něj.

II. ÚSILÍ O ZLEPŠENÍ POSTAVENÍ OBĚTÍ V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH V PŘEHLEDU

A. ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ⁸

Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci přijatá Valným shromážděním OSN (č. 40/34) dne 29. 11. 1985 je považována za Magnu chartu obětí trestných činů. Deklarace stanovila minimální standard pro zacházení s oběťmi trestných činů. Významně ovlivnila tvorbu dalších mezinárodních dokumentů.⁹ Komise OSN pro prevenci trestné činnosti a trestní justici v květnu 1996 přijala na svém zasedání rezoluci vyzývající mimo jiné k vytvoření

² K srovnání pojmů oběť a poškozený v českém právním prostředí viz Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhézní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 597n.

³ Ačkoliv se v literatuře (srov. Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. kriminalistika, 1991, č. 4, str. 133) uvádí, že pozornost světa k oběti vyvolal svým referátem pro rumunskou psychiatrickou společnost v roce 1946 advokát Benjamin Mendelsohn, k systematickému zkoumání dochází až později. První viktimologická konference se konala v roce 1959 v Japonsku.

⁴ Přehled mezinárodních dokumentů týkajících se obětí a odkazy na tyto dokumenty lze nalézt např. na webové stránce [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdcj/cj-s-vict/CJ-S-VICT%20\(2007\)%202%20e%20rev%202%20-%20Background%20documents%20on%20issues%20related%20to%20victims.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdcj/cj-s-vict/CJ-S-VICT%20(2007)%202%20e%20rev%202%20-%20Background%20documents%20on%20issues%20related%20to%20victims.asp) (naposledy navštíveno 17. 2. 2008)

⁵ Srov. však Zapletal, J. K problematice viktimologie. Prokuratura 1972, č. 1, str. 71 n. nebo Čísařová, D., Čížková, J. Viktimologie – důležitý činitel v prevenci kriminality. Čs. Kriminalistika 1986, č. 2, str. 177n.

⁶ K tomu srov. např. Karabec, Z. Současné mezinárodní přístupy k ochraně obětí mezinárodních trestných činů. Prokuratura č. 1 a 2/1990, str. 21n.; Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. Kriminalistika č. 2/1991, str. 136n.; Osmančík, O. Několik poznámek k problematice obětí trestných činů. Právník č. 6, 1992, str. 529n.; Rozum, J. K problematice kompenzace obětí trestných činů. Kriminalistika, 1994, č. 2, str. 154n.; Jelínek, J. K odškodňování obětí trestné činnosti – vybrané problémy. Kriminalistika, 1998, č. 4, str. 286n.; Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzení (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1, str. 15n.; Kolářková, J. Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu. Trestněprávní revue, 2007, č. 5, str. 134n.

⁷ Např. Bílý kruh bezpečí (<http://www.bkb.cz/index.php>) nebo La Strada (<http://www.strada.cz/>). Zlepšování postavení obětí aktivně prosazuje též Liga lidských práv (<http://www.llp.cz/cz/>).

⁸ K tomu srov. Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. Kriminalistika, 1991, č. 2, str. 136.

⁹ Srov. Karabec, Z. Současné mezinárodní přístupy k ochraně obětí mezinárodních trestných činů. Prokuratura, 1990, č. 1 a 2, str. 21.

Příručky o použití a aplikaci Deklarace. Tato příručka byla vytvořena v roce 1999. Vybraným dílčím aspektům problematiky týkající se obětí trestných činů jsou věnovány články některých konvencí OSN (např. čl. 32 Úmluvy proti korupci, čl. 19 Úmluvy o ochraně dítěte, čl. 25 Úmluvy proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a čl. 6–8 dodatkového Protokolu k této úmluvě). Připomenout lze i 10. kongres OSN o prevenci trestné činnosti a zacházení s pachateli (Viedeň, 10.–17. 4. 2000),¹⁰ kde bylo jedním z témat téma Pachatelé a oběti: odpovědnost a spravedlnost při výkonu justice. Nelze též opomenout činnost Hospodářské a sociální rady OSN.¹¹

B. RADA EVROPY

Jakkoliv lze souhlasit s myšlenkou, že odškodnění má poskytnout pachatel trestného činu, v praxi může být taková myšlenka jen stěží realizována. Důvodů je více – např. se nepodaří pachatele zjistit nebo pachatel není trestně odpovědný, nebo pachatel nemá prostředky k nahrazení újmy. Proto již v 60. letech dochází v některých členských státech Rady Evropy, ale i v některých dalších státech, k stanovení pravidel kompenzace obětí z veřejných zdrojů, nelze-li dosáhnout kompenzace jinak. Reakcí na tento vývoj je rozhodnutí Výboru Rady Evropy pro trestní problémy přidat problematiku odškodnění obětí trestných činů v roce 1970 do svého pracovního programu. Rozhodnutí bylo schváleno Výborem ministrů na 192. zasedání zástupců. Teprve až 9. Konference ministrů spravedlnosti (Viedeň, 1974) doporučila Výboru ministrů, aby uložil Výboru Rady Evropy pro trestní problémy zabývat se hlouběji touto problematikou. Výsledkem byl návrh rozhodnutí, který vytyčil obecné principy odškodňování obětí trestných činů z veřejných fondů. V září 1977 přijal Výbor ministrů rezoluci (77) 27 o odškodňování obětí násilných trestných činů. Během následujících pěti let se ukázalo, že principy rezoluce nepamatují na pohyb osob mezi členskými státy a že tato situace vyžaduje závazné řešení na mezinárodní úrovni. Do doby přijetí mezinárodní úmluvy přijal Evropský parlament dne 13. 3. 1981 Rezoluci o odškodnění obětí násilných trestných činů. Výbor Rady Evropy pro trestní problémy v letech 1982 až 1983 připravil návrh **Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů**, která byla přijata a otevřena k podpisu 24. listopadu 1983.¹² Úmluva nemá bezprostřední účinky.

Z dalších úmluv, které obsahují některá práva obětí, lze jmenovat:

- Úmluvu o prevenci terorismu, která byla otevřena k podpisu 16. 5. 2005 a vstoupila v platnost 1. 6. 2007 (obětí se týká čl. 13). Česká republika Úmluvu nepodepsala.

¹⁰ Novotný, Č. 10. kongres OSN o prevenci trestné činnosti a zacházení s pachateli. Viedeň, 10.–17. dubna 2000. Praha: IKSP, 2001.

¹¹ Např. Implementace Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci (rezoluce č. 1989/57); Plán postupu v implementaci Deklarace (rezoluce č. 1998/21); Základní principy pro použití programů restorativní spravedlnosti v trestních věcech (dodatek k rezoluci 2002/12).

¹² Česká republika podepsala Úmluvu 15. 10. 1999, ratifikovala 8. 9. 2000 a vstoupila pro ni v platnost 1. 1. 2001 (č. 141/2000 Sb. m. s.). V souladu s čl. 18 učinila Česká republika výhradu, že ústřední orgán určený podle článku 12 Úmluvy (Ministerstvo spravedlnosti ČR) může odmítnout žádost druhého smluvního státu o pomoc podanou podle článku 12 Úmluvy, jestliže tato žádost není předložena v českém jazyce nebo v anglickém jazyce nebo ve francouzském jazyce a nebo není opatřena překladem do jednoho z oficiálních jazyků Rady Evropy.

- Úmluva proti obchodu s lidskými bytostmi, která byla otevřena k podpisu 16. 5. 2005 a vstoupila v platnost 1. 2. 2008. Česká republika Úmluvu nepodepsala. Úmluva přiznává osobám, které se staly oběťmi v obchodování s lidmi, poměrně široký okruh práv.

Otázkám **postavení obětí** je věnováno několik dokumentů **Výboru ministrů**. Dokumenty mají podobu nezávazných doporučení nebo směrnic. Některé z nich jsou věnovány výlučně obětem,¹³ jiné se zabývají problematikou širší a v rámci nich nalezneme některá ustanovení týkající se práv a zájmů obětí.¹⁴

Mocným nástrojem k ochraně lidských práv a základních svobod je i **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**. Úmluva nemá ustanovení speciálně upravující práva obětí trestných činů.¹⁵ Úmluva nezaručuje právo oběti na podání žaloby a vedení trestního stíhání proti pachateli, negarantuje ani právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody v rámci trestního řízení. Jestliže však vnitrostátní právo umožňuje oběti podat soukromou žalobu v trestním řízení nebo uplatnit v něm nárok na náhradu škody, pak se oběť stává subjektem práv zaručených čl. 6 (právo na spravedlivý proces) Úmluvy.¹⁶ Jiná je situace u osob, které byly poškozeny porušením čl. 2 (právo na život) nebo čl. 3 (zákaz mučení), popř. čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života) Úmluvy. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva¹⁷ má tato osoba právo na reálnou účast na řízení vedeném proti odpovědným osobám, právo být informován o jeho průběhu, právo nahlížet do spisu. Konečně má velmi významné právo, aby její stížnost byla projednána kontradiktorně.¹⁸ Je třeba zdůraznit dvě specifika. Za prvé, uvedená práva se posuzují z hlediska čl. 2, čl. 3, čl. 8, resp. čl. 13 a nikoliv z hlediska čl. 6 Úmluvy. Za druhé, čl. 3 Úmluvy je závazkem na existenci prostředků, nikoliv závazkem na dosažení výsledku.

¹³ Doporučení č. (2006)8 ohledně pomoci obětem trestných činů; Doporučení č. R(87)21 o pomoci obětem a ochraně před viktimizací; Doporučení č. R(85)11 o postavení oběti v rámci trestního zákona a soudního procesu.

¹⁴ Doporučení č. (2005)9 o ochraně svědků a osob spolupracujících s justicí; Doporučení č. (2002)5 o ochraně žen vůči násilí; Směrnice o ochraně obětí teroristických činů, přijatá Výborem ministrů dne 2. března 2005; Doporučení č. (2000)11 o postupu proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování; Doporučení č. R(99)19 ohledně mediace v trestních věcech; Doporučení č. R(87)13 týkající se zastrahování svědků a práva na obhajobu.

¹⁵ K této problematice v podrobnostech srov. Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Orac: Praha, 2002, str. 53, 99–100; Pirošíková, M. Práva osoby poškozené trestným činem z hlediska judikatury Evropského soudu pro lidské práva. Justičná revue, 2005, č. 12, str. 1523–1544. Kmec, J. Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006.

¹⁶ Rozsudek *Helmerts vs. Švédsko*, 29. 10. 1991, A č. 212-A.

¹⁷ Srov. např. rozhodnutí ve věci *Aksoy vs. Turecko* (publikované ve Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu. Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Příloho-vý sešit XIII/1998. Praha: Orac, 1997, str. 30n.) nebo *Labita vs. Itálie* (publikované ve Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu. Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Příloho-vý sešit XLIII–XLIV/2005. Praha: LexisNexis, 2005, str. 9n.), *Selmouni vs. Francie* (publikované v *Beger*, V. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. 7. vydání (Francie), 1. vydání (ČR). Praha: IFEC, 2003, str. 33–38) a další rozhodnutí publikovaná v dílech B. Repíka a M. Pirošíkové (viz poznámka č. 5)

¹⁸ Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Orac: Praha, 2002, str. 99–100.

C. EVROPSKÉ PRÁVO

V evropském právu existují prozatím dva závazné dokumenty týkající se obětí trestných činů. Jde o **Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV)**¹⁹ a **Směrnici Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů**.²⁰ Oběma bude věnována detailnější pozornost níže.

III. VLIV EUROPEIZACE NA POSTAVENÍ OBĚTÍ A ROZSAH JEJICH PRÁV

Snaha o harmonizaci některých aspektů týkajících se práv a zájmů obětí se postupně zaměřila na dvě oblasti.

V obecnější rovině jde o snahu harmonizovat **postavení obětí v trestním řízení**, popř. před či po něm. Při snaze o komplexnost úpravy práv a zájmů obětí v trestním řízení je nesnadné nalézt shodu, neboť právní úpravy jednotlivých států se liší, někdy i dosti výrazně. Právně závazné dokumenty proto často umožňují aplikaci výjimek nebo jsou v textu použity obraty, které relativizují závazky jednotlivých států (např. výrazy jako „v souladu s vnitrostátní úpravou“, „vhodným způsobem“, „ve vhodných případech“). Vždy je zdůrazňováno buď v textu samotném nebo v důvodových zprávách či přípravných materiálech, že oběť nikdy nemůže mít stejné postavení jako obviněný v trestním řízení. Zároveň se uvádí důvody, proč je vhodné oběť více zapojit do trestního řízení a nevnímat ji jako pouhý objekt trestního řízení, jako předmět důkazu apod. V tomto ohledu se odkazuje zejména na koncept restorativní justice.

Konkrétnější závazky vyplývají z právně závazných dokumentů, jež upravují **povinnost státu odškodnit oběť trestného činu**. Situace byla usnadněna v této oblasti tím, že ještě před přijetím mezinárodních dokumentů nalezneme v právních řádech většiny evropských zemí normy, které odškodnění obětí regulují. V dalším textu se zaměříme na zmíněné oblasti, přičemž si uvedeme nejdůležitější právně závazné dokumenty, přiblížíme si jejich obsah a pokusíme se přijaté závazky konfrontovat s českou právní úpravou.

A. RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY EU ZE DNE 15. BŘEZNA 2001 O POSTAVENÍ OBĚTÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ (2001/220/SVV)²¹

Komise ES předložila dne 14. července 1999 Evropskému parlamentu, Radě a Hospodářskému a sociálnímu výboru sdělení nazvané „Oběti trestné činnosti

¹⁹ Úř. věst. L 82, 22. 3. 2001, s. 1.

²⁰ Úř. věst. L 261, 6. 8. 2004, s. 15.

²¹ Úř. věst. L 82, 22. 3. 2001, s. 1.

v Evropské unii: úvahy o normách a opatřeních, které je třeba přijmout“. Evropský parlament schválil usnesení týkající se sdělení Komise dne 15. června 2000. Na vypracování rámcového rozhodnutí měly vliv i závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere ve dnech 15. a 16. října 1999, a zejména bod 32, který stanoví, že by měly být vypracovány minimální normy pro ochranu obětí trestné činnosti, zejména pro přístup obětí ke spravedlnosti a pro jejich právo na náhradu škody, včetně náhrady soudních nákladů. Tyto podněty vedly k přijetí **Rámcového rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení dne 15. března 2001** (dále jen „Rámcové rozhodnutí“).

Cílem Rámcového rozhodnutí je zajistit obětem srovnatelně vysokou úroveň ochrany bez ohledu na členský stát, ve kterém se nachází. Rámcové rozhodnutí se nemezuje na řešení otázky ochrany pouze v trestním řízení, ale též na pomoc obětem před zahájením trestního řízení a po jeho skončení. Soustřeďuje se na sblížení pravidel a praxe týkající se postavení a základních práv obětí, převážně je pozornost věnována těmto právům:

- právo na respektování důstojnosti oběti,
- právo poskytovat a přijímat informace,
- právo rozumět a být pochopen,
- právo být chráněn v jednotlivých etapách řízení,
- právo na přihlídnutí k znevýhodnění způsobeném bydlištěm v jiném členském státě.

Článek 18 uložil členským státům, aby k termínům v rámcovém rozhodnutí uvedeným (22. 3. 2006 – termín pro transpozici čl. 10; 22. 3. 2004 – termín pro transpozici čl. 5 a 6, 22. 3. 2002 – termín pro transpozici ostatních článků) sdělili generálnímu sekretariátu Rady a Komisi znění předpisů, kterými ve svém vnitrostátním právu provádějí uložené povinnosti. Ke dni 22. 3. 2002 tuto povinnost nesplnil žádný členský stát. Jen Švédsko reagovalo 25. 3. 2002. Do konce roku 2002 pak odpovědělo jen 9 členských států.

Rámcové rozhodnutí uvádí tuto **definici oběti**: fyzická osoba, která utrpěla škodu včetně fyzického či psychického poškození, citovou újmu či hmotnou ztrátu přímo způsobenou konáním či opomenutím, jež porušuje trestněprávní předpisy členského státu. Při transpozici rozhodnutí se vyskytl názor (Itálie), že seznam pojmů není nutné transponovat do národního práva. K tomu Komise uvádí, že sladění terminologie je předpokladem účinnosti a jednotnosti aplikace rámcového rozhodnutí, nemá-li být harmonizace pouze předstíraná. Komise zároveň konstatovala, že takové rozdíly v terminologii, které by vedly k markantním odlišnostem v aplikaci, neshledala.

Jednotlivé závazky, poznámky k výkladu ustanovení a stav implementace do českého právního řádu:

1. Povinnost zabezpečit obětem respektování a uznání (čl. 2)

Každý členský stát zaručí obětem ve svém trestněprávním systému *skutečnou a přiměřenou úlohu*. Bude nadále usilovat o to, aby obětem v průběhu řízení

zaručil zacházení náležitě respektující jejich osobní důstojnost, a uznává práva a oprávněné zájmy obětí, zejména v rámci trestního řízení.

Každý členský stát zajistí, aby s *oběťmi, jež jsou zvláště ohrožené*, bylo zacházeno zvláštním způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci.

POZNÁMKY: První odstavec je formulován velmi obecně. Konkrétní povinnosti, které zaručí obětem skutečnou a přiměřenou úlohu, z něj dovodit nelze. Vyplývají však z dalších ustanovení rozhodnutí.

Rámcové rozhodnutí nedefinuje oběti, které je třeba považovat za zvláště ohrožené (srov. však rozsudek ESD ve věci Pupino). Přístup jednotlivých států se liší. Některé státy chrání zvýšenou měrou osoby, které považují za zranitelné s ohledem na jejich psychickou nebo fyzickou insuficienci (mladiství, osoby psychicky postižené) – např. Francie, Velká Británie, Itálie. Jiné státy přikládají větší váhu situaci, v níž se oběť ocitla, a která ji činí zranitelnější (např. oběti domácího násilí, terorismu) – např. Španělsko, Nizozemí nebo Finsko. Ostatní státy zvolily širší koncepci, pokrývající obě výše zmíněné kategorie.

Způsoby zvláštního zacházení se zvláště ohroženými oběťmi jsou nejrůznějšího druhu. Často je to specifický způsob výslechu – audio či audiovizuální nahrávky či přenosy. Jinde je to otázka finanční pomoci či ochrany před zveřejňováním informací týkajících se mladistvých apod.

Z českého trestního řádu může abstrahovat dvě skupiny zvláště ohrožených obětí. Jednak to jsou svědci – děti mladší 15 let (§ 102 odst. 1 tr. řádu) a jednak svědci, popř. osoby jim blízké, kterým v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv (§ 55 odst. 2 tr. řádu). Jak je snadno seznatelné, uvedené osoby vystupují v trestním řízení v pozici svědka, a v této souvislosti jim stát poskytuje ochranu. To tedy znamená, že pokud by oběť nebyla vyslýchána jako svědek, stát jí zvýšenou ochranu neposkytne. Návrh novely trestního řádu projednávaný Poslaneckou sněmovnou²² počítá s ochranou obětí, pokud jde o zveřejňování jejich osobních údajů. Takto chráněny mají být osoby mladší 18 let a oběti vyjmenovaných trestných činů (kuplířství, šíření pornografie, některé trestné činy proti rodině a mládeži, životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti).

Některým obětem je poskytována na žádost finanční pomoc podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

2. Povinnost zaručit obětem právo „být vyslechnut“ a poskytovat důkazy (čl. 3)

Každý členský stát zaručí, aby oběti *mohly být v průběhu řízení vyslechnuty a mohly poskytovat důkazy*.

Každý členský stát přijme vhodná opatření, aby jeho orgány *vyslýchaly oběti pouze v míře nezbytné pro účely trestního řízení*.

²² Srov. sněmovní tisk č. 443, V. volební období.

POZNÁMKY: V mnoha státech, stejně jako v České republice (§ 43 tr. řádu), má oběť právo vyjádřit se k projednávané věci a navrhnout důkazy pouze v případech, je-li stranou trestního řízení. Problém může podle české úpravy nastat v situacích, kdy je sporné, zda je osoba poškozenou nebo nikoliv. Rozhodnutí, kterým by se její status postavil najisto, se nevydává. Jestliže policejní orgán nepovažuje osobu za poškozeného a upírá jí její práva, lze se postupem podle § 157a tr. řádu domáhat u dozorujícího státního zástupce nápravy. Nepovažuje-li ani státní zástupce takovou osobu za poškozeného, zbývá jen možnost podat podnět k dohledu vyššímu státnímu zastupitelství podle zákona o státním zastupitelství. Přezkoumání statusu soudem je jen obtížně dosažitelné, teoreticky je možná náprava v řízení před soudem, pokud se ovšem domnělý poškozený vůbec dozví, že se řízení koná.

K odstavci 2 lze uvést, že velká novela trestního řádu v roce 2001 (zákon č. 265/2001 Sb.) měla za cíl přenést těžiště dokazování do hlavního líčení. Jedním z nástrojů, jak tohoto nadmíru ambiciózního cíle dosáhnout, bylo zákonné omezení výslechu svědků v tzv. standardním vyšetřování (§ 164 odst. 1 tr. řádu). Okruh výjimek je však stanoven tak široce, že mám pochybnosti o významu omezení.

3. Povinnost zaručit obětem právo přijímat informace (čl. 4)

1. Každý členský stát zaručí, aby oběti zejména *od svého prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení* měly přístup k informacím podstatným pro ochranu jejich zájmů, a to *všemi vhodnými prostředky* a pokud možno *v obecně srozumitelných jazycích*. Mezi tyto informace patří alespoň:
 - a) služby nebo subjekty, na něž se mohou oběti obrátit s žádostí o pomoc;
 - b) druh pomoci, kterou mohou získat;
 - c) kde a jak mohou podat trestní oznámení;
 - d) etapy řízení následující po trestním oznámení a úloha oběti v těchto etapách;
 - e) jak a za jakých podmínek může oběť získat ochranu;
 - f) v jakém rozsahu a za jakých podmínek má oběť přístup k
 - i) právnímu poradenství nebo
 - ii) právní pomoci nebo
 - iii) jakémukoli jinému druhu poradenství, pokud na ně má v případech uvedených v bodech i) a ii) právo;
 - g) požadavky, které upravují nárok oběti na odškodnění;
 - h) má-li oběť bydliště v jiném státě, jaké jsou zvláštní prostředky, které jsou jí k dispozici pro zajištění ochrany jejich zájmů.
2. Každý členský stát zajistí, aby oběti, jež projeví takové přání, byly informovány o:
 - a) výsledku jejich trestního oznámení;
 - b) podstatných skutečnostech, jež jim v případě trestního stíhání umožní sledovat průběh trestního řízení s osobou stíhanou za čin, jež se oběti dotýká, s výjimkou mimořádných případů, kdy by mohlo dojít k narušení řádného průběhu řízení;
 - c) rozhodnutí soudu.

3. Členské státy přijmou nezbytná opatření, která alespoň v případech, kdy pro oběť existuje nebezpečí, zajišťují, aby bylo možno v okamžiku propuštění osoby stíhané nebo odsouzené za trestný čin, rozhodnout o informování oběti.
4. Pokud členský stát z vlastního podnětu předá informace uvedené v odstavcích 2 a 3, musí oběti zaručit právo na výběr, zda tyto informace přijme nebo odmítne, ledaže je jejich sdělení povinné v rámci daného trestního řízení.

POZNÁMKY k odstavci 1: Z hodnotící zprávy Komise vyplývá, že mnoho států uvedlo, že transponovalo povinnost poskytnout informace buď zveřejněním na webových stránkách nebo poskytnutím informačních brožur. To komise považuje za nedostatečné. Povinnost poskytnout informace totiž vyžaduje aktivní přístup orgánů činných v trestním řízení. Účelů ustanovení nemůže být dosaženo tím, že informace budou publikovány bez toho, aniž by orgány aktivním jednáním poskytly informace konkrétní oběti. K tomu je ještě možné dodat, že aktivní přístup v sobě zahrnuje i vysvětlení podaných informací, jestliže jim oběť nerozumí. Komise zdůrazňuje, že nestačí se odvolat na běžnou praxi orgánů činných v trestním řízení, jestliže nemá podklad v podobě právní normy.

Rámcové rozhodnutí vyžaduje, aby se oběti dostalo informací *od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení*. Domnívám se, že český překlad je příliš restriktivní, v anglickém znění se uvádí „law enforcement agencies“. Podle smyslu rámcového rozhodnutí bude proto nutné vyložit český překlad „orgán činný v trestním řízení“ v našich podmínkách též jako Policii České republiky, i když ještě neprobíhá trestní řízení a jde o tzv. předprocesní fázi, která je upravena v zákoně o Policii České republiky.

Další problém tkví v požadavku podání informace v *obecně srozumitelných jazycích*. Tím má být právo na podání informací zabezpečeno i pro případy, kdy je oběť cizinec, jemuž je nutné podat informace v jazyce, který ovládá, resp. v úředním jazyce státu, kterého je občanem.

V České republice není výslovně upraveno podání informací pod písmeny a), b), d), h). Povinnost informovat, kde a jak se trestní oznámení podává [písm. c)] sice není trestním řádem výslovně upravena, z povahy věci jde o informaci nadbytečnou, jelikož je trestní oznámení nejčastěji podáváno na Policii České republiky, popř. na státním zastupitelství, tedy u orgánu činného v trestním řízení, který je příslušný k přijetí trestního oznámení (srov. § 158 odst. 2, § 59 odst. 6 tr. řádu). Je-li trestní oznámení zasláno písemně, obsahové požadavky na takový podnět jsou minimální (srov. § 59 odst. 4, 5 tr. řádu). Povinnost předat informace o etapách řízení následujících po trestním oznámení a úloze oběti v těchto etapách podle písm. d) není právním předpisem stanovena. Trestní řád však dává oznamovateli právo požádat, aby byl do jednoho měsíce od oznámení vyrozuměn o učiněných opatřeních. To však považuji za nedostatečné. Povinnost poučit o možnosti získat ochranu [písm. e)] je stanovena v § 55 odst. 2 tr. řádu (pokud jde o utajeného svědka) a v § 2 zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědků a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Informaci o právní pomoci [písm. f)] se podává poškozenému s nárokem na náhradu škody (§ 46, § 51a tr. řádu), o právu žádat peněžitou pomoc je oběť poučována podle § 14 ZoPP, o právu uplatnit nárok na náhradu škody je poškozený poučen v souladu s § 43 odst. 2 tr. řádu.

Informace podle písm. h) není podávána, protože ani žádný zmiňovaný prostředek není v zákoně upraven. V jiných zemích jde např. o informaci o dosažitelnosti překladatele, popř. o právu na ustanovení zmocněnce.

Kriticky je nutné se postavit ke způsobu, kterým jsou informace podávány. V praxi se postupuje ryze formálně. Používá se formulář „Protokol o výslechu svědka – poškozeného“, který obsahuje poučení o právech svědka a poškozeného. Přitom poučení probíhá tak, že formulář je svědkovi či poškozenému předložen k přečtení s tím, že v případě dotazů či nejasností se může vyslyšajícího dotázat. Nelze očekávat, že by svědek či poškozený v situaci, ve které se nachází, byl schopen ihned na místě podrobněji obsáhlé poučení přečíst. Jelikož není stejnopis protokolu o výslechu dán svědkovi (a leckdy ani poškozenému) k dispozici, nemá možnost si poučení později v klidu prostudovat. De lege ferenda je žádoucí, aby oběti, ať již v procesní pozici poškozeného nebo svědka, bylo doručeno i bez žádosti písemné poučení o jejich právech.

POZNÁMKY k odstavci 2: Na rozdíl od předchozího odstavce, informace uvedené v tomto odstavci musí být předány jen tehdy, jestliže o to oběť požádá. O právu žádat takové informace však musí být oběť informována, jinak by ustanovení ztratilo smysl.

S ustanovením není souladná vnitrostátní úprava, která váže právo na doručení rozhodnutí pouze na poškozené, kteří uplatnili nárok na náhradu škody. Mám za to, že z podstaty věci se zde rozhodnutím rozumí rozhodnutí meritorní.

Podle českého trestního řádu je oznamovatel vyzooměn do 30 dnů o učiněných opatřeních, nikoliv tedy, jak vyžaduje rámcové rozhodnutí, o konečném vyřízení trestního oznámení. Informace podle písm. b) se dostávají poškozenému jen v rámci jeho práv podle trestního řádu. Ty však neumožňují sledovat průběh celého trestního řízení. Např. poškozenému, který neuplatnil nárok na náhradu škody, není doručován rozsudek (§ 130 odst. 1 a contrario), není vyzoomíván o veřejném zasedání o odvolání apod. Obdobně není plně transponováno ani písm. c), neboť poškozený je vyzoomíván jen o některých meritorních rozhodnutích soudu.

POZNÁMKY k odstavci 3: Povinnost podání informace není omezena typovou závažností trestného činu, pro níž je osoba stíhána. Postačí, že existuje nebezpečí pro oběť. Nemusí se nutně jednat o obavu o život. Je zapotřebí upozornit, že informační povinnost se týká nejen propuštění obviněného, ale i osoby odsouzené. K účinnosti oznámení je třeba, aby informace byla sdělena bezodkladně, ihned (např. telefonicky).

Trestní řád je v zásadě v souladu s tímto ustanovením. Dílčí výhrady²³ lze vznést ke lhůtě k vyzoomění, zejména vyzoomění „následující den“ podle § 321 odst. 5 tr. řádu může být již bezvýznamné. Patrně by mělo být důvodem vyzoomění i přerušování výkonu trestu odnětí svobody.

²³ K návrhům de lege ferenda srov. Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1, str. 15n.

POZNÁMKY k odstavci 4: Stát může předávat informace uvedené v odst. 2 a 3 z vlastní iniciativy, tedy nejen na žádost oběti. V tomto případě však musí dát oběti možnost, aby si vybrala, zda chce či naopak nechce tyto informace obdržet. Výjimkou, kdy oběť nemůže vyloučit obdržení informace, jsou pouze takové, jejichž sdělení vyžaduje trestní řád – např. předvolání oběti jako svědka k hlavnímu líčení. Ochrana před „obtěžováním“ oběti informacemi, které nechce přijímat, je zabezpečena institutem vzdání se procesních práv podle § 43 odst. 4 tr. řádu.

Článek 5 vyžaduje přijetí opatření, jež povedou ke zmírnění komunikačních obtíží týkající se porozumění nebo účasti oběti v postavení svědka nebo strany řízení v důležitých etapách dotyčného trestního řízení, a to způsobem srovnatelným s opatřeními tohoto druhu, která přijímá vůči obviněným.

4. Povinnost zajistit obětem bezplatný přístup k poradenství (čl. 6)

Každý členský stát zajistí, aby oběť měla v *odůvodněných případech* bezplatný přístup k poradenství uvedenému v čl. 4 odst. 1 písm. f) bodě iii) týkajícímu se její úlohy v řízení a případně též k právní pomoci uvedené v čl. 4 odst. 1 písm. f) bodě ii), *pokud by mohla mít postavení strany v trestním řízení.*

POZNÁMKY: Povinnost stanovená v čl. 6 je relativizována na odůvodněné případy („warranted“), a právní pomoc jen na případy, je-li to vhodné („appropriate“), navíc jen tehdy, má-li oběť postavení strany. Ve svém souhrnu je proto závazek zde stanovený více méně fakultativní.

5. Povinnost nabídnout oběti možnost náhrady nákladů (čl. 7)

Každý členský stát v *souladu s příslušnými vnitrostátními předpisy* nabídne oběti, *jež má postavení strany nebo svědka, možnost náhrady nákladů vzniklých v souvislosti s její oprávněnou účastí na trestním řízení.*

POZNÁMKY: Z textace by se mohlo zdát, že právo na náhradu nákladů závisí na vnitrostátní úpravě. Komise má však za to, že prostor pro transpozici závisí na tom, zda jde o oběť v postavení svědka nebo v postavení strany řízení. Svědek bude mít zásadně právo na náhradu cestovních výdajů, oběť jako strana řízení též právo na náhradu nákladů právního zastoupení. Některé státy přiznávají oběti právo na náhradu nákladů právního zastoupení pouze v podobě povinnosti stanovené odsouzenému. Komise takový přístup považuje za nesprávný, neboť relativizuje právo oběti na náhradu nákladů řízení v případech insolvence odsouzeného.

Svědka má podle § 104 tr. řádu nárok na svědečné, které hradí stát. Poškozený, kterému byl alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, a po novele v roce 2004 (zákon č. 283/2004 Sb.) v některých případech i poškozený, kterému takový nárok nebyl přiznán, má právo na náklady řízení v rozsahu § 154 odst. 1, odst. 2 tr. řádu, ale pouze vůči odsouzenému.

6. Povinnost poskytnout oběti přiměřenou ochranu (čl. 8)

1. Každý členský stát zajistí přiměřenou úroveň ochrany obětem a případně jejich rodinám nebo osobám se stejným postavením jako rodinní příslušníci, zejména pokud jde o jejich bezpečí a ochranu jejich soukromí, domnívají-li se příslušné orgány, že existuje vážné nebezpečí odplaty, nebo pokud existují zjevné důkazy o vážném úmyslu narušit jejich soukromí.
2. Za tímto účelem, a aniž je dotčen odstavec 4, zaručí každý členský stát, aby v případě potřeby mohla být v rámci soudního řízení přijata vhodná opatření na ochranu soukromí a vyobrazení oběti, její rodiny nebo osob se stejným postavením jako rodinní příslušníci.
3. Každý členský stát dále zajistí, aby se zamezilo kontaktům mezi obětí a pachatelem v budově soudu, ledaže to trestní řízení vyžaduje. Každý členský stát za tímto účelem stanoví ve vhodných případech postupné vytváření oddělených čekáren pro oběti v soudních budovách.
4. Je-li nezbytné chránit oběti, zejména ty nejohroženější, před následky jejich výpovědi při veřejném soudním jednání, zajistí každý členský stát, aby mohly na základě soudního rozhodnutí svědčit za podmínek umožňujících dosažení tohoto cíle, a to všemi vhodnými prostředky slučitelnými s jeho základními právními zásadami.

POZNÁMKY k odstavci 1: Toto obecné ustanovení je rozvedeno v dalších odstavcích. Ochrana může mít podobu fyzické ochrany, utajení důkazu, různých způsobů výslechu svědka, vyloučení přítomnosti obviněného při výslechu oběti apod. Ochrana by měla být poskytnuta i rodině, popř. dalším blízkým osobám, hrozí-li nebezpečí i jim.

Náš trestní řád poskytuje k ochraně oběti tyto instituty: utajení svědka (§ 55 odst. 2), vykázaní obžalovaného z jednací síně a další opatření předsedy senátu (§ 209 odst. 1). Zajištění bezpečnosti osob je jedním z úkolů Policie České republiky [§ 2 odst. 1 písm. a) zákona o Policii České republiky]. Ochranu svědkovi (osobě blízké) lze poskytnout i podle zvláštního zákona – zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Podle tohoto zákona se poskytuje ochrana z hlediska subjektu tzv. „ohroženým osobám“ a z hlediska situace, jestliže zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, nelze-li bezpečnost osoby zajistit jiným způsobem. Za ohroženou osobu se považuje osoba, která a) podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo vypovídala či má vypovídat jako obviněný anebo jinak pomáhala nebo má pomoci podle ustanovení trestního řádu k dosažení účelu trestního řízení, nebo b) je znalcem nebo tlumočnickem anebo obhájcem, pokud obviněný, kterého jako obhájce zastupuje, vypovídal nebo má vypovídat, aby pomohl k dosažení účelu trestního řízení, anebo c) je osobou blízkou osobě uvedené v písmenu a) nebo b). Ochrana může zahrnovat a) osobní ochranu, b) přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí, c) zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby, d) prověřování dodržování podmínek poskytování zvláštní ochrany

a pomoci. Lze tedy uzavřít, že platná právní úprava odpovídá požadavkům rámcového rozhodnutí.

POZNÁMKY k odstavci 2: O návrhu projednávaném Poslaneckou sněmovnou srov. výše. Zákon by měl obsahovat též přiměřené a odstrašující sankce za neoprávněné zveřejnění osobních údajů. Bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků je také důvodem k vyloučení veřejnosti v hlavním líčení nebo veřejném zasedání (srov. § 200 tr. řádu, čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 odst. 2 Listiny).

POZNÁMKY k odstavci 3: Komise upozorňuje, že se musí zabránit kontaktu nejen mezi obětí jako svědkem a obviněným, ale i mezi ním a obětí, která není v postavení svědka. Zároveň vyjadřuje Komise pochybnosti o řádné transpozici, jestliže státy odkazují pouze na zažitou (běžnou) praxi, pokud neexistuje zákonný podklad, resp. právo obětí na zabránění kontaktu. Náš trestní řád umožňuje předsedovi senátu učinit potřebná opatření k ochraně svědka (§ 209 tr. řádu). Toto řešení nepovažují za systematické a dostačující.

POZNÁMKY k odstavci 4: Jednotlivé členské státy umožňují např. svědectví prostřednictvím audiovizuálního přenosu nebo různé podoby utajení skutečné totožnosti obětí. O limitech české právní úpravy již bylo pojednáno.

7. Povinnost zajistit oběti právo na odškodnění v rámci trestního řízení (čl. 9)

1. Každý členský stát zajistí, aby oběť trestného činu měla nárok na vydání rozhodnutí *v přiměřené době* o odškodnění pachatelem *v rámci trestního řízení*, ledaže vnitrostátní právo stanoví *pro určité případy*, že k odškodnění dojde jiným způsobem.
2. Každý členský stát přijme nezbytná opatření podporující pachatele, aby poskytl oběti přiměřené odškodnění.
3. Majetek oběti zajištěný v rámci trestního řízení, který lze vrátit, je oběti neprodleně vrácen zpět, pokud není naléhavě vyžadován pro potřeby trestního řízení.

POZNÁMKY k odstavci 1: Většina států se podle Komise domnívá, že transpozice je dosaženo, jestliže umožní adhezní řízení, tedy právo poškozeného připojit se k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody. Jiné státy umožňují dosáhnout některým kategoriím obětí odškodnění státem. Jak však Komise poznamenává, taková opatření jsou ve skutečnosti výjimkami, na které dopadá poslední část věty. Citované ustanoví totiž dopadá na všechny oběti, přičemž k rozhodnutí o odškodnění musí (kumulativně) dojít v trestním řízení a v přiměřené době. Výjimky jsou možné jen pro určité případy, nikoliv plošně.

Český trestní řád umožňuje poškozenému v rámci trestního řízení uplatnit nárok na náhradu škody (nikoliv jiné újmy – bezdůvodné obohacení, zadostiučinění). Proto v případech náhrady jiné újmy, je oběť nucena se domoci odškodnění mimo trestní řízení, což je tedy onou výjimkou. Z toho také plyne, že by zásadně mělo dojít k roz-

hodnutí o nároku v trestním řízení. K dosažení tohoto cíle přispívá i znění § 228 odst. 1 druhá věta tr. řádu, podle něhož nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena.

POZNÁMKY k odstavci 2: Opatřením, které motivuje pachatele, aby poskytl oběti přiměřené odškodnění, může být např. stanovení náhrady škody jako podmínky pro podmíněné upuštění od zbytku výkonu trestu, pro zahlazení odsouzení apod.

V České republice lze opatření, motivující pachatele k uhrazení škody, nalézt v trestním zákoně i v trestním řádu. Tak např. soud zpravidla uloží pachateli, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil, jestliže podmíněně upouští od potrestání (§ 26 odst. 3 tr. zákona), ukládá trest obecně prospěšných prací (§ 45a odst. 1 tr. zákona), podmíněně odkládá výkon trestu odnětí svobody (§ 59 odst. 2, § 60a odst. 3 tr. zákona). Jestliže pachatel zaviněně neuhradí škodu, ač mu v tom nic nebránilo, může to vést k rozhodnutí soudu o uložení trestu, jestliže bylo podmíněně upuštěno od potrestání, nebo k rozhodnutí o výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. V trestním řádu je např. podmínkou aplikace institutu narovnání (§ 309n.) uhrazení škody způsobené trestným činem nebo učinění potřebného úkonu k její úhradě, případně odčinění újmy vzniklé trestným činem jiným způsobem. Obdobnou podmínku stanoví i § 307 (podmíněné zastavení trestního stíhání), § 179g (podmíněné odložení návrhu na potrestání). De lege ferenda lze uvažovat o rozšíření podmínky náhrady škody i pro aplikaci dalších institutů, např. pro zahlazení odsouzení. Lze též uvažovat o rozšíření podmínky úhrady nejen ve vztahu ke škodě způsobené trestným činem, ale též ve vztahu k nákladům řízení poškozeného.

8. Závazek podporovat mediaci v rámci trestního řízení (čl. 10)

1. Každý členský stát podporuje mediaci v trestních věcech pro trestné činy, které považuje za vhodné pro tento druh opatření.
2. Každý členský stát zajistí, aby mohla být vzata v úvahu veškerá ujednání mezi obětí a pachatelem dosažená při mediaci v trestních věcech.

POZNÁMKY: Forma podpory mediace je ponechána na členských státech, může spočívat ve vytvoření specializovaného orgánu, může spočívat ve financování projektů neziskových organizací.

Zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, byla v České republice zřízena mediační a probační služba jako organizační složka státu. Mediací se podle citovaného zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Odstavec 2 vyžaduje od států, aby zajistily možnost, že veškerá ujednání mezi obětí a pachatelem dosažená při mediaci budou vzata v úvahu v trestním řízení. Patrně je na

členském státu, zda ujednání zhodnotí v rámci druhu a výměry sankce, v podmínkách stanovených při odsouzení, při náhradě škody nebo při aplikaci tzv. odklonů.

Je-li výsledkem mediace dohoda o odčinění způsobené újmy včetně např. dohody o náhradě škody, pak může být zohledněna jako polehčující okolnost [§ 33 písm. h) tr. zákona] nebo při aplikaci odklonů v trestním řízení (§ 179g, 307, 309 tr. řádu, § 70 ZSVM).

9. Závazek přijmout opatření pro zmírnění obtíží obětí s bydlištěm v jiném členském státě (čl. 11)

1. Každý členský stát zajistí, aby jeho příslušné orgány přijaly vhodná opatření pro zmírnění obtíží, jež mohou nastat, má-li oběť bydliště v jiném státu, než ve kterém došlo k trestnému činu, zejména pokud jde o průběh řízení. Za tímto účelem musí být příslušné orgány zejména oprávněny:

- rozhodovat o tom, zda oběť může učinit výpověď bezprostředně po spáchání trestného činu,
- za účelem výslechu oběti s bydlištěm v zahraničí využít v co nejširší míře ustanovení o videokonferencích a telefonních konferencích, obsažená v člancích 10 a 11 Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie ze dne 29. května 2000.

2. Každý členský stát zajistí, aby oběti trestného činu, ke kterému došlo v jiném členském státu, než ve kterém mají bydliště, mohly podat trestní oznámení u příslušných orgánů státu bydliště, pokud nejsou schopny tak učinit v členském státu, kde byl čin spáchán, nebo pokud si tak nepřály učinit v případě závažného trestného činu.

Neuplatní-li příslušný orgán, u něhož je trestní oznámení podáno, sám svou příslušnost, neprodleně je předá příslušnému orgánu státu, na jehož území byl trestný čin spáchán. Trestní oznámení je vyřízeno podle vnitrostátního práva státu, v němž byl trestný čin spáchán.

POZNÁMKY k odstavci 1: Článek 11 zavazuje v obecné rovině stát, aby přijal taková opatření, která zmírní obtíže pramenící z toho, že obětí trestného činu je cizinec. Zároveň jsou stanovena minimální opatření, která musí stát přijmout. Příslušné orgány musí být oprávněny rozhodovat o tom, zda může být oběť vyslechnuta bezprostředně po spáchání trestného činu. Druhým opatřením je využití videokonferencí a telefonních konferencí v co nejširší míře při výslechu oběti s bydlištěm v zahraničí (čl. 10 a 11 Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie).

Trestní řád umožňuje výslech oběti – svědka jako neodkladný úkon (§ 158 odst. 8). Důvodem neodkladnosti přitom může být i skutečnost, že svědkem je cizinec, který ihned po činu odjíždí z České republiky a již se nehodlá vrátit. Ustanovení o právním styku s cizinou umožňují i výslech prostřednictvím videotelefonu a telefonu, stanoví-li tak mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána (§ 444 tr. řádu).

POZNÁMKY k odstavci 2: Zpráva Komise z roku 2004 konstatuje vážné nedostatky v transpozici tohoto ustanovení. Bohužel, ani Česká republika není výjimkou. Trestní řád neupravuje zvláštní postup pro předání trestních oznámení pro trestný čin, k jehož projednání by nebyly příslušné české orgány činné v trestním řízení.

10. Závazek podporovat, rozvíjet a zlepšovat spolupráci mezi členskými státy (čl. 12)

Každý členský stát podporuje, rozvíjí a zlepšuje spolupráci mezi členskými státy zaměřenou na zajištění účinnější ochrany zájmů obětí v rámci trestního řízení, která bude probíhat v rámci sítí přímo souvisejících se soudním systémem nebo která bude mít podobu vazeb mezi subjekty pro pomoc obětem.

POZNÁMKY: Závazek poskytuje široký prostor pro implementaci, patrně nevyžaduje ani změnu legislativy. Vyžaduje se více než jen pasivní přístup státu.

11. Závazek podporovat specializované služby a subjekty pro pomoc obětem (čl. 13)

1. V rámci řízení podporuje každý členský stát zapojení služeb pro pomoc obětem pověřených organizací úvodního přijetí obětí a následné podpory a pomoci obětem, buď poskytováním speciálně vyškolených osob v rámci svých veřejných služeb, nebo formou uznání a financování subjektů pro pomoc obětem.
2. Každý členský stát podporuje součinnost uvedených osob či subjektů pro pomoc obětem v rámci řízení, zejména při:
 - a) poskytování informací obětem;
 - b) pomoci obětem podle jejich bezprostředních potřeb;
 - c) doprovázení obětí, je-li to nezbytné a možné, v průběhu trestního řízení;
 - d) pomoci poskytované obětem na jejich žádost po skončení trestního řízení.

POZNÁMKY: Obdobně jako u jiných článků i zde Komise konstatuje, že státy sice v oznámení o transpozici uvádí, že finančně podporují činnost organizací, jež pomáhají obětem, ale neoznačují žádné národní normy, které by takovou pomoc upravovaly.

Závazek plynoucí z čl. 13 lze splnit dvojím způsobem. Buď tím, že stát zajistí speciální vyškolení osob v rámci veřejných služeb sám anebo tím, že uzná a financuje subjekt pro pomoc obětem.

Odstavec druhý konkretizuje, kdy je stát povinen poskytnout součinnost vyškoleným osobám nebo subjektům pro pomoc obětem.

Není mi známa existence zákonných či podzákonných předpisů, které by v České republice upravovaly tuto problematiku.

Článek 14 obsahuje závazek podporovat školení osob, které se podílejí na řízení nebo mají jiné kontakty s oběťmi, zejména pokud jde o policisty a právníky. Konečně **článek 15** má zabránit sekundární viktimizaci. Každý členský stát podporu-

je v rámci celého řízení, a zejména pak v prostorách orgánů, ve kterých lze zahájit trestní řízení, **postupné vytváření podmínek nezbytných pro předcházení druhotnému poškození obětí a pro zamezení vzniku zbytečných tlaků**. Zejména jde o to zaručit obětem řádné úvodní přijetí a vytvořit v dotyčných prostorách vhodné podmínky odpovídající jejich situaci. Zhodnocení stavu transpozice obou článků je nesnadná, neboť patrně nenalezneme právní předpisy, v nichž by byly promítnuty závazky z těchto článků vyplývající.

Shrme-li stav transpozice rámcového rozhodnutí, pak je nutné konstatovat, že některé závazky nebyly promítnuty do české právní úpravy vůbec (čl. 11 odst. 2), některé jen částečně (čl. 4, čl. 7, čl. 8) a u mnohých dalších nelze učinit závěr o míře transpozice, neboť ačkoliv stát vyvíjí požadovanou činnost, děje se tak v praxi, ale bez výslovného právního podkladu.

IV. ODŠKODŇOVÁNÍ OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ

V literatuře nalezneme několik teorií, které se pokoušejí odůvodnit povinnost státu poskytovat obětem odškodnění z veřejných zdrojů.²⁴ V jednotlivých teoriích se v různých variacích objevují tři základní myšlenky. Část teorií je postavena na **odpovědnosti státu za spáchaný trestný čin**. Vychází se z toho, že stát je povinen odškodnit oběť trestného činu, protože nesplnil svou povinnost chránit všechny osoby pod jeho jurisdikcí před pachateli trestných činů. Důvod, proč k selhání došlo (selhala opatření státu v předcházení kriminalitě, trestní politika státu se vůbec míjí účinkem), již není natolik podstatný. Někdy se odpovědnost státu dovozuje z myšlenky, že stát se zákazem soukromé msty zavázal uspokojit oběť, popř. osoby závislé na oběti. Jiné myšlenkové směry jsou založeny na konceptu **solidarity a spravedlnosti**. Základem práva na odškodnění je vzájemná solidarita všech členů společnosti. Jestliže jsou některé osoby zranitelnější nebo nemají takové štěstí jako ostatní, musí se na odškodnění za vzniklou újmu podílet celá společnost. Konec konců, nikdo neví, kdy se něco podobného může stát jemu. Konečně lze při odškodnění vycházet z teze, že v důsledku odškodnění oběti dojde k odstranění jejího pocitu nespravedlnosti, což umožní aplikovat mírnější trestní politiku, za to však účinnější.

Uvedené teorie ovlivňují konkrétní podobu právní úpravy odškodnění v jednotlivých státech. Přesto však jsou národní úpravy natolik podobné, že bylo možné na mezinárodní úrovni nalézt shodu v minimálních pravidlech pro odškodnění, jež jsou založena na několika principech. **Odškodnění obětí je založeno na subsidiaritě odškodnění ze strany státu, proporcionalitě odškodnění a újmy, sociální potřebnosti finanční pomoci podle situace oběti**. Přihlíží se též k **chování a dosavadnímu životu oběti**.

²⁴ Srov. přehled kompenzačních teorií v příspěvku Jelínek, J. K odškodňování obětí trestné činnosti – vybrané problémy. Kriminalistika, 1998, č. 4, s. 286n.

V dalším textu si podrobněji rozebereme jednak Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů a jednak směrnici Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů.

A. EVROPSKÁ ÚMLUVA O ODŠKODŇOVÁNÍ OBĚTÍ NÁSILNÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

Úmluva, čítající 20 článků, je založena na teorii solidarity a spravedlnosti (viz výše). Mezi základní principy patří **princip subsidiarity**. Stát je povinen přispět na odškodnění, pokud nelze zajistit odškodnění z jiných zdrojů. Přitom je odškodnění omezeno jen na nejzávažnější následky (účinky) trestných činů určitého charakteru. Poskytuje se totiž jen obětem, které utrpěly **těžké ublížení na těle a na zdraví** následkem **úmyslného násilného** trestného činu; popř. osobám, které byly v péči osoby zemřelé následkem tohoto trestného činu. Úmluva nestanoví povinnost odškodnění, jestliže se jedná o trestný čin, který nemá násilný charakter nebo který je spáchán z nedbalosti (nebudou sem v zásadě spadat trestné činy v dopravě). Násilí nemusí mít nutně podobu násilí fyzického. Patří sem tedy i psychické násilí, pokud mělo za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Za úmyslný násilný trestný čin je třeba považovat např. znásilnění. Nárok na odškodnění vzniká, i když nelze pachatele trestně stíhat a potrestat. Mezi případy, kdy nelze pachatele trestně stíhat, popř. potrestat, uvádí důvodová zpráva i jednání v krajní nouzi. To však může být v prostředí českého právního řádu problém. Na rozdíl od jiných států, kde krajní nouze pachatele pouze omlouvá, a jeho čin tak stále zůstává protiprávní, nebo kde je jednání v krajní nouze pouze procesní obranou, která brání odsouzení pachatele, je krajní nouze podle české trestněprávní nauky okolností, jež protiprávnost vylučuje. Osoba jedná po právu, trestní odpovědnost zde vůbec nevzniká, tedy o trestný čin se od samého počátku nejedná.

Povinným státem je stát, na jehož území byl trestný čin spáchán (princip teritoriality). **Oprávněnými subjekty**, tedy osobami, které mohou uplatnit nárok na odškodnění jsou:

- a) státní příslušníci států, které přistoupily k Úmluvě (zde se uplatňuje princip reciprocity) a
- b) státní příslušníci všech členských států Rady Evropy, kteří mají trvalý pobyt ve státě, na jehož území byl spáchán trestný čin. V pozadí stojí myšlenka, že je třeba chránit migrující pracovní sílu, která více či méně přispívá k růstu ekonomiky státu, v němž mají pracovníci trvalý pobyt, a ti by neměli být penalizováni za to, že domovský stát ještě neratifikoval Úmluvu.

Vnitrostátní předpisy mohou stanovit lhůtu, do které je třeba podat žádost o odškodnění.

Z hlediska **rozsahu odškodnění** se poskytuje náhrada alespoň za ušlý výdělek, výlohy léčby a hospitalizace, výlohy spojené s pohybem, a pokud jde o vyživované osoby, ušlé výživné. Úmluva nedopadá na bolestné, ztížení společenského uplatnění,

zadosti učinění. Vnitrostátní právo může stanovit horní hranici a dolní hranici, nad kterou a pod kterou nelze odškodnění vyplácet. **Princip solidarity** se uplatňuje i ve směru snížení nebo nepřiznání nároku, a to podle finanční situace žadatele. Dalšími **důvody pro ztrátu nebo snížení nároku** jsou:

- a) chování poškozeného nebo žadatele během trestného činu (např. provokace obětí) nebo po něm (např. odplata ze strany oběti pachateli po činu) nebo v závislosti na způsobené újmě nebo smrti (např. k těžšímu následku přispělo chování oběti, která bezdůvodně odmítla lékařskou péči);
- b) pokud poškozený nebo žadatel je zapojen do organizovaného zločinu nebo je členem organizace, která páchá násilnou trestnou činnost (a to i tehdy, jestliže se stal obětí násilného trestného činu, který nemá souvislost s trestnou činností oběti);
- c) v případě, že částečné nebo celkové odškodnění by nebylo spravedlivé (např. by se jednalo o osobu, která páchá trestnou činnost) nebo by bylo v rozporu s veřejným pořádkem.

Státy též mohou za účelem **zamezení dvojího odškodnění** zkrátit přiznanou částku odškodnění nebo na oprávněné osobě požadovat vrácení celé částky spojené s újmou nebo smrtí, kterou obdržela od pachatele, od orgánů sociálního zabezpečení, pojišťovny nebo z jiného zdroje. Ponechává se též na státu, aby určil, zda práva odškodněné osoby přecházejí do výše plnění na stát. K efektivnímu zabezpečení práva na odškodnění je též stanovena **informační povinnost**, tj. zajištění aby případní žadatelé měli k dispozici informace o systému odškodnění.

B. SMĚRNICE RADY EVROPSKÉ UNIE 2004/80/ES ZE DNE 29. 4. 2004 O ODŠKODŇOVÁNÍ OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ

Evropská rada na zasedání v Tampere ve dnech 15. a 16. října 1999 vyzvala k vypracování minimálních norem ochrany obětí trestných činů, zejména ohledně přístupu obětí trestných činů ke spravedlnosti a ohledně jejich práv na náhradu škody, včetně náhrady nákladů řízení. Rada EU přijala dne 15. března 2001 rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení. Toto rozhodnutí, přijaté na základě hlavy VI Smlouvy o Evropské unii, umožňuje obětem trestných činů požadovat od pachatele odškodnění v rámci trestního řízení (viz výše).

Oběti trestných činů v Evropské unii by měly mít právo na spravedlivé a přiměřené odškodnění za újmu, kterou utrpěly bez ohledu na to, kde v Evropském společenství byl trestný čin spáchán (srov. níže rozsudek ve věci Cowan). Směrnice stanoví systém spolupráce pro usnadnění přístupu k odškodnění obětí trestných činů v přeshraničních situacích, který by měl fungovat na základě systémů členských států pro odškodnění obětí úmyslných násilných trestných činů spáchaných na jejich územích. Proto by ve všech členských státech měl existovat mechanismus pro odškodnění. Většina členských států již takové systémy odškodnění zavedla, některé z nich v rámci plnění závazků podle Evropské úmluvy ze dne 24. listopadu 1983 o odškodnění obětí násilných trestných činů. Je třeba zavést systém spolupráce mezi orgány členských států, který usnadní přístup k odškodnění v případech, kdy byl trestný čin spáchán

v jiném členském státě, než je stát bydliště oběti. Tento systém by měl zajistit, aby se oběti trestných činů mohly vždy obrátit na orgán v jejich státě bydliště, a měl by zmírnit praktické a jazykové obtíže, které vznikají v přeshraničních situacích. Systém by měl obsahovat ustanovení umožňující oběti trestného činu nalézt informace nezbytné k podání žádosti a umožňující účinnou spolupráci mezi dotčenými orgány.²⁵

Směrnice především upravuje přístup k odškodnění v přeshraničních situacích a to takovým způsobem, aby administrativa spojená s žádostí obětí co nejméně zatěžovala. Členské státy musí zajistit, aby oběť mohla **podat žádost o odškodnění v členském státě bydliště, i když byl trestný čin spáchán v jiném členském státě**. Za tím účelem jsou členské státy povinny určit jeden nebo více orgánů (subjektů) příslušných k přijetí žádosti (**tzv. asistenční orgány**) a k rozhodování o žádostech (**tzv. rozhodující orgány**).²⁶

Obdobně jako Úmluva o odškodnění, i Směrnice stanoví **informační povinnost** členských států. Členské státy zajistí jakýmkoli způsobem, který považují za vhodný, aby měli potenciální žadatelé o odškodnění přístup k nezbytným informacím o možnostech požádat o odškodnění. **Žadatelé poskytnou pomoc asistenční orgán**. Pomoc spočívá v poskytnutí informace o možnosti požádat o odškodnění či formuláře žádosti. Na žádost oběti poskytne asistenční orgán též obecné pokyny a informace o tom, jak by žádost měla být vyplněna a jaké podklady mohou být požadovány. Asistenční orgán předá žádost a veškeré podklady co nejdříve rozhodujícímu orgánu. Po přijetí žádosti rozhodující orgán co nejdříve asistenčnímu orgánu a žadateli sdělí a) jméno kontaktní osoby nebo název útvaru příslušného k vyřízení věci; b) potvrzení příjmu žádosti; c) pokud je to možné, uvedení přibližné doby, ve které bude rozhodnutí o žádosti přijato. V případě potřeby poskytne asistenční orgán žadateli obecné pokyny při plnění jakéhokoliv požadavku na doplňující informace od rozhodujícího orgánu. Směrnice upravuje též případný **výslech žadatele, popř. jiné osoby (čl. 9)**. Rozhodující orgán zašle v souladu s vnitrostátními právními předpisy žadateli a asistenčnímu orgánu co nejdříve po jeho přijetí **rozhodnutí o žádosti o odškodnění**. K jazyku informací mezi orgány srov. čl. 11. Služby, které poskytuje asistenční orgán, nezakládají žádný nárok na úhradu poplatků nebo náhradu nákladů vůči žadateli nebo rozhodujícímu orgánu. Jinými slovy, služba asistenčního orgánu nemůže být zpoplatněna. Formuláře žádostí a veškerá dokumentace jsou osvobozeny od ověřování nebo jiných obdobných formalit.

Článek 12 Směrnice se vztahuje na **vnitrostátní systémy odškodnění** a požaduje, aby pravidla pro přístup k odškodnění v přeshraničních situacích fungovala na základě platných systémů členských států pro odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na jejich území. Všechny členské státy též zajistí, aby jejich vnitrostátní

²⁵ Úvodní část Směrnice Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů, která byla publikována v Úředním věstníku EU, L 261, 6. 8. 2004, s. 15.

²⁶ V ČR je asistenčním i rozhodujícím orgánem Ministerstvo spravedlnosti ČR, Odbor odškodňování (http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_information_cs.htm?countrySession=16&).

předpisy stanovily existenci systému odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na jejich území, který zaručuje spravedlivé a přiměřené odškodnění obětí.

Členské státy jsou povinny uvést v účinnost právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s citovanou směrnicí s výjimkou čl. 12 odst. 2 do **1. ledna 2006**. O tom, že se státům nedaří termín dodržet, svědčí i řízení před ESD.²⁷

C. Soulad české právní úpravy se závazky vyplývajícími z Úmluvy o odškodňování a Směrnice by měl být zajištěn **zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti** a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších změn a doplnění. Již v době svého přijetí byl zákon koncipován tak, aby byl v souladu s požadavky plynoucími z Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů z 24. 11. 1983. Směrnice Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů byla do zákona promítnuta novelou v roce 2006 (zákon č. 204/2006 Sb.).

Podle citovaného zákona se **obětí** rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. **Za oběť se považuje** i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Vymezení pojmu oběti má význam pro určení okruhu osob, které se poskytuje peněžité pomoci. Ve srovnání s Úmluvou a Směrnicí je peněžité pomoci poskytována širšímu okruhu osob než je nezbytně nutné. Pomoc bude poskytnuta totiž nejen oběti násilného trestného činu, ale jakéhokoliv (i nedbalostního) trestného činu, v důsledku jehož spáchání došlo ke škodě na zdraví nebo ke smrti.

Všechna další ustanovení zákona vycházejí z principů Úmluvy o odškodňování a Směrnice jsou s nimi v souladu.

V. ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDNÍHO DVORA TÝKAJÍCÍ SE PROBLEMATIKY OBĚTÍ

V poslední části příspěvku si připomeneme rozhodnutí Evropského soudního dvora (dále jen „ESD“), která se dotkla nebo se přímo zabývala právy obětí trestného činu.

A. Prvním rozsudkem, ve kterém se ESD dotkl práv obětí, byl rozsudek ve věci Cowan (C 186/87 ze dne 2. 2. 1989). Otázka postavení oběti je zde spíše podružná. ESD v tomto rozsudku aplikoval princip zákazu diskriminace. Obsahově se rozsudek

²⁷ Např. Rozsudek ve věci Komise ES vs. Řecká republika (C-26/07); rozsudek ve věci Komise ES vs. Italská republika (C-112/07).

tedy spíše týká oprávnění přijímat službu a dává odpověď na otázku, **zda občan jednoho smluvního státu má v jiném členském státě nárok na plné zrovnoprávnění s tuzemci.**²⁸

Britský státní občan I. W. Cowan byl během svého turistického pobytu v Paříži v roce 1985 u východu ze stanice metra přepaden, okraden a těžce zraněn. Pachatel činu nebyl zjištěn. Francouzský trestní řád (§ 706-3) umožňuje odškodnění ze strany státu, jestliže ho nelze získat z jiných zdrojů. Pokud však jde o cizince, mohou vznášet nárok pouze za předpokladu, že mezi Francií a jejich domovským státem existuje vzájemnost. Pan Cowan vnesl nárok, ačkoliv neexistovala žádná smlouva mezi Francií a Velkou Británií, která by zajišťovala vzájemnost. Přitom se odvolával na čl. 7 (resp. 12) Smlouvy o Evropském hospodářském prostoru a tvrdil, že efektivní využívání svobody služeb předpokládá zrovnoprávnění všech občanů Společenství. Poté francouzská odškodňovací komise přerušila řízení a předložila předběžnou otázku ESD, který dospěl k tomuto závěru:

Zákaz diskriminace obsažený v čl. 7 (resp. 12) Smlouvy je třeba vykládat tak, že (s ohledem na osoby, jejichž svoboda cestování do členského státu, konkrétně jako příjemce služby, je zaručena komunitárním právem) členský stát nemůže činit poskytování státní kompenzace za újmu způsobenou v tomto státě oběti trestného činu závislou na tom, že jsou jeho státními příslušníky, že mají povolen trvalý pobyt na jeho území nebo že jsou občany státu, se kterým byla uzavřena dohoda o vzájemnosti.

B. V rozsudek ve věci Pupino (C-105/03 ze dne 16. 6. 2006) se ESD zabýval výkladem článků 2, 3 a článku 8 odst. 4 rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení.

Proti M. Pupino bylo zahájeno trestní řízení za to, že spáchala několik deliktů „zneužití kázeňských prostředků“ na některých svých žácích, v rozhodné době mladších pěti let, zejména tím, že je měla pravidelně bít, hrozit jim, že jim podá sedativa, že jim zalepí ústa náplastí, a bránit jim v odchodu na toaletu. Krom toho, že spáchala delikt „závažného ublížení na zdraví“, když jednomu ze svých žáků zasadila ránu, jež mu způsobila lehký otok v čelní oblasti. V italském právu se trestní řízení skládá ze dvou oddělených fází. V průběhu první fáze, kterou je fáze předběžného vyšetřování, státní zástupce vyhledává a shromažďuje pod dohledem soudce pověřeného předběžným vyšetřováním důkazní materiály, na základě kterých posoudí, zda je třeba zastavit stíhání anebo navrhnout, aby byl dotyčný obžalován před trestním soudem. Případné rozhodnutí o obžalobě proti obviněnému otvírá druhou fázi řízení, zvanou fáze hlavního líčení. Obecně teprve v průběhu této fáze dochází k provádění dokazování z iniciativy stran za respektování zásady kontradiktornosti. Z tohoto pravidla existují nicméně výjimky, které jsou upraveny v článku 392 tr. řádu a které umožňují na základě rozhodnutí soudce pověřeného předběžným vyšetřováním provést předběžné provedení důkazu za respektování zásady kontradiktornosti v průběhu fáze předběžného vyšetřování prostřednictvím řízení mimo hlavní líčení k předběžnému provedení důkazu.

²⁸ Srov. Tichý, L. a kol. Dokumenty ke studiu evropského práva. Praha: Linde, 1999.

Takto shromážděné důkazy mají stejnou důkazní hodnotu jako důkazy shromážděné při druhé fázi řízení. Článek 392 odst. 1a tr. řádu zavedl možnost použít toto řízení mimo hlavní líčení, pokud se jedná o provedení výslechu obětí některých taxativně stanovených deliktů (sexuální delikty a delikty se sexuálním podtextem) mladších šestnácti let, i když se nejedná o případy stanovené v odstavci 1 tohoto článku. V projednávané věci požádal státní zástupce soudce pověřeného předběžným vyšetřováním, aby zajistil prostřednictvím řízení mimo hlavní líčení k předběžnému provedení důkazů na základě čl. 392 odst. 1a tr. řádu výpověď osmi dětí, svědků a obětí deliktů, z nichž je M. Pupino obviněna, z důvodu, že provedení důkazů nelze odložit až do kontradiktorního jednání z důvodu velmi nízkého věku svědků a nevyhnutelných změn jejich psychologického stavu, jakož i případného procesu psychologického potlačení. Státní zástupce rovněž požadoval, aby bylo dokazování provedeno za zvláštních podmínek stanovených v čl. 398 odst. 5a tr. řádu, na základě kterých probíhá výslech ve speciálním zařízení za podmínek, které chrání důstojnost, soukromí a duševní vyrovnanost dotčených nezletilých, případně i za zapojení znalce v oboru psychologie, a to z důvodu citlivého charakteru a závažnosti skutků, jakož i z důvodu obtíží spojených s nízkým věkem obětí. Maria Pupino podala proti tomuto návrhu námitky, uplatňujíc, že nespadá pod žádný z případů uvedených v čl. 392 odst. 1 a 1a tr. řádu. Podle soudce předkládajícího předběžnou otázku by měl být návrh státního zástupce zamítnut s ohledem na dotčená vnitrostátní právní ustanovení. Soudce pověřený předběžným vyšetřováním měl za to, že „bez ohledu na existenci či neexistenci přímého účinku právních předpisů Společenství“ musí vnitrostátní soudce „vykládat své vnitrostátní právo ve světle litery a ducha ustanovení práva Společenství“ a pocítoval pochybnosti ohledně slučitelnosti čl. 392 odst. 1a a čl. 398 odst. 5a tr. řádu s články 2, 3 a 8 rámcového rozhodnutí v tom rozsahu, v němž tato ustanovení uvedeného řádu omezují možnost, aby se soudce pověřený předběžným vyšetřováním uchýlil k předběžnému provedení důkazů a zvláštním podmínkám shromažďování a určení důkazů, pouze na sexuální delikty a delikty se sexuálním podtextem, rozhodl se přerušit řízení a požádat Soudní dvůr, aby rozhodl o dosahu článků 2, 3 a 8 rámcového rozhodnutí. Evropský soudní dvůr dospěl k závěru, že

Články 2, 3 a čl. 8 odst. 4 rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení, musí být vykládány v tom smyslu, že vnitrostátní soud musí mít možnost umožnit dětem nízkého věku, které, jako je tomu ve věci v původním řízení, tvrdí, že byly oběťmi špatného zacházení, učinit výpověď za podmínek umožňujících zaručit těmto dětem přiměřenou úroveň ochrany, například mimo veřejné soudní jednání a před jeho konáním.

Vnitrostátní soud je povinen vzít v úvahu všechna pravidla vnitrostátního práva a vykládat je v co největším možném rozsahu ve světle znění, jakož i účelu uvedeného rámcového rozhodnutí.

C. Rozsudek ESD ve věci Dell'Orto (C-467/05 ze dne 26. 6. 2007) se také týká rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení. ESD zde řešil klíčovou otázku, zdali může být obětí ve smyslu rámcového rozhodnutí i právnická osoba.

Trestní řízení bylo zahájeno proti G. Dell'Orto a dalším obžalovaným za skutky, které zakládají trestný čin zkreslování údajů o hospodaření společností (zkreslení účetních knih, zápisů nebo jiných dokladů), provedené rovněž za účelem spáchání trestných činů těžké zpronevěry a nezákonného financování politických stran. Mezi osobami postiženými těmito trestnými činy je vícero společností, které náleží do italské skupiny ENI, mezi nimiž je i společnost Saipem SpA (dále jen „Saipem“), která jako poškozená uplatnila nárok na náhradu škody v rámci tohoto trestního řízení. G. Dell'Orto si podle rozhodnutí přisvojil částku 1.064.069,78 eur patřící společnosti Saipem, částku, která byla italskými soudními orgány zajištěna během trestního řízení. Hlavním a konkrétním cílem takového zajišťovacího opatření je zejména zaručit uspokojení občanskoprávních závazků vyplývajících z trestného činu. V uvedeném trestním řízení byl soudcem vydán rozsudek, který se stal pravomocným, kterým se ukládá trest na základě článku 444 tr. řádu, totiž prostřednictvím tak zvaného „narovnání“. Uvedeným rozsudkem byl G. Dell'Orto podmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody a k peněžitému trestu. Ohledně zajištěné částky nebylo nic stanoveno. Společnosti Saipem byla uvedená částka vrácena vydáním usnesení dotčeného soudce. Toto usnesení bylo zrušeno rozsudkem Nejvyššího kasačního soudu, neboť v původním rozsudku nebylo ohledně zajištěné částky nic stanoveno a trestní soud tedy neměl pravomoc, aby vrácení částky společnosti Saipem nařídil. Po vydání rozsudku požádal G. Dell'Orto dotčeného soudce, aby společnosti Saipem nařídil, aby dotčenou částku tentokrát vrátila ona, vzhledem k tomu, že by tato částka mohla znovu být předmětem zajištění předtím, než bude rozhodnuto o jejím případném vrácení. Podle G. Dell'Orto je k přijetí tohoto rozhodnutí podle čl. 263 odst. 3 tr. řádu příslušný občanskoprávní soudce, jelikož se jedná o spor o vlastnictví uvedené částky. Soudce pověřený předběžnými šetřeními nařídil usnesením předání spisu občanskoprávnímu soudu a ve zbytku žádost G. Dell'Orto zamítl. Usnesení bylo zrušeno rozsudkem Nejvyššího kasačního soudu, který věc vrátil témuž soudci. Podle uvedeného rozsudku, pokud je spor o vlastnictví zajištěného majetku v souladu s čl. 263 odst. 3 tr. řádu vyřešen občanskoprávním soudcem v rámci incidenčního řízení, nezabývá to trestního soudce příslušnosti k přijetí opatření týkajících se úschovy uvedeného majetku až do okamžiku, kdy je spor o jeho vlastnictví vyřešen, takže soudce pověřený předběžnými šetřeními je příslušný k „přijetí vhodných opatření za účelem konkrétního zajištění částky, která byla mezitím vrácena Saipem“. Soud ve vrácené věci měl za to, že není sporu o vlastnictví zajištěné částky, ale že mu v jejím vrácení brání překážka ryze procesní povahy, jelikož se otázka týká pravomoci soudce příslušného ve vykonávacím řízení přijmout rozhodnutí o takovém vrácení zajištěných částek po vydání rozsudku o uložení trestu na základě článku 444 tr. řádu, neboť soudce příslušný ve vykonávacím řízení nemá pravomoc rozhodovat v oblasti vrácení zajištěného majetku oběti po vydání rozsudku. Soud se v této souvislosti táže ESD na použitelnost zásad stanovených v článku 2 a článku 9 rámcového rozhodnutí. Zejména se táže, zda jsou uvedené články rámcového rozhodnutí použitelné z hlediska jejich osobní působnosti, pokud je obětí nikoliv fyzická osoba, ale právnická osoba. ESD dospěl k tomuto závěru:

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení musí být vykládáno v tom smyslu, že v rámci trestního

řízení a konkrétněji v rámci vykonávacího řízení probíhajícího po vydání konečného odsuzujícího rozsudku, stejně jako v původním řízení, pojem „oběť“ ve smyslu tohoto rámcového rozhodnutí nezahrnuje právnické osoby, které utrpěly škodu přímo způsobenou konáním či opomenutím, jež porušuje trestněprávní předpisy členského státu.

VI. ZÁVĚREM

Proces europeizace se nevyhýbá ani problematice obětí trestných činů. Na postavení obětí, rozsah jejich práv a ochranu jejich zájmů má vliv, jak činnost Rady Evropy, tak i orgánů ES (EU). Právně závazné dokumenty mají podobu Úmluv, pokud jde o Radu Evropy, směrnic a rámcových rozhodnutí, pokud jde o evropské právo.

Europeizace je zaměřena především na dvě oblasti. Méně problematickou se zdá být oblast odškodňování obětí násilných trestných činů. Zde je třeba připomenout Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů z roku 1983 a Směrnicí Rady EU z roku 2004. Závazky jsou formulovány určitě a konkrétně. Problematičtější je otázka postavení obětí v trestním řízení. Z odlišnosti právních úprav jednotlivých států plyne nesnáze v hledání konsensu z hlediska obsahu závazků. Právním nástrojem harmonizace je Rámcové rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení z roku 2001. Závazky jsou proto formulovány méně určitě a konkrétně, připouštějí větší množství výjimek.

Česká právní úprava je v souladu se závazky v oblasti odškodňování obětí, naopak transpozice rámcového rozhodnutí není bezproblémová. Deficit je zejména v rozsahu informační povinnosti ze strany státu (čl. 4), v omezení některých práv obětí pouze na ty, které vystupují v trestním řízení v pozici svědka (čl. 8), v nedostatečné reflexi skutečnosti, že obětí je cizinec (např. čl. 11). Přitom právě závazky vyplývající z rámcového rozhodnutí jsou podrobeny kontrole, o čemž svědčí i rozhodnutí Evropského soudního dvora (zejména rozsudky ve věci Pupino a ve věci Dell'Orto). Bude proto nutné uvést naše zákonodárství do souladu s rámcovým rozhodnutím.

THE IMPACT OF EUROPEISATION ON THE VICTIM'S POSITION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

The problems of dealing with crime victims are covered in the Process of europeisation. The activities of the Council of Europe and of authorities of the EU affect the victim's position in criminal proceedings, the extent of their rights and the protection of their interests. Under the resolutions of the Council of Europe, agreements (conventions) are the only form of legally binding documents. In matters of EU law, directives and framework decisions are the only instruments applicable to regulating the rights and interests of crime victims.

Europeisation is focused on two areas. The less problematic one seems to be the sphere of compensation of victims of violent crimes. Here it is necessary to keep in mind the European convention on the compensation of victims of violent crimes from the year 1983 and the Directive of EU Council relating to

compensation to crime victims from the year 2004. The obligations are formulated definitely and specifically. The question of victim's position in criminal proceedings is more problematic. The diversity of legal regulations in each particular state results in the problem of finding consensus regarding this topic. The legal instrument of harmonisation in this topic is the framework decision of EU Council on the standing of victims in criminal proceedings from the year 2001. The obligations are formulated less certainly and specifically, as they permit more exceptions.

The Czech legal regulation is in harmony with obligations both the Council of Europe and EU law regarding the compensation of victims. On the contrary the transposition of the framework decision on victims' standing isn't without problems. In particular, there are differences between Czech law and the framework decision in numerous areas: 1) Czech law doesn't require state authorities to provide victims as much information as set forth in the framework decision (art. 4); 2) Czech law restricts the victims' rights more than in the framework decision, by limiting certain rights only to victims, who are in the position of witness (art. 8); 3) Czech law is silent on the issue of specific rights of foreign victims, whereas framework decision lays down guidelines for such rights (art. 11). The European institutions may check whether the Czech law adopts the regulation and obligations arising from the framework decision. The European Court of Justice has previously adjudicated situations regarding harmonisation of EU laws in other foreign countries (especially judgement on the merits Pupino and on the merits Dell'Orto). It is necessary to make our legislation in conformity with the framework decision.

Key words: Europeisation and victims of crime; the compensation of victims; the standing of victims in criminal proceedings; the judgement of the European Court of Justice on the merits Pupino; the judgement of the European Court of Justice on the merits Dell'Orto; the act of victim's compensation in the Czech republic; the European convention on the compensation of victims of violent crimes.